

**BYUDJETLARNI TUZISH VA TASDIQLASHNING DAVLAT MOLIVAVIY
NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISH**

Abdiraimov Qurbonali Jo'rayevich
O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi magistranti
Ramazonov Akmal Samadovich
Renassans ta'lim universiteti, Moliya va kredit kafedrası dotsenti

**IMPROVEMENT OF STATE FINANCIAL CONTROL OF BUDGET
FORMULATION AND APPROVAL**

Abdiraimov Kurbanali Jo'rayevich
Master's student of the Banking and Finance Academy of the Republic of Uzbekistan
Ramazonov Akmal Samadovich
Renaissance University of Education,
Associate Professor of the Department of Finance and Credit
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17500008>

Annotatsiya

Ushbu tezisdá O'zbekiston Respublikasida byudjetlarni tuzish va tasdiqlash jarayonida davlat moliyaviy nazoratining o'rnini hamda uni takomillashtirish yo'nalishlari tahlil qilinadi. Byudjet mablag'larining samarali, qonuniy va maqsadli sarflanishini ta'minlashda nazorat tizimining roliga e'tibor qaratiladi. Tadqiqotda byudjetni shakllantirish bosqichida moliyaviy intizomni mustahkamlash, parlament va fuqarolik nazoratini kuchaytirish, shuningdek, raqamli texnologiyalar asosidagi "elektron byudjet" tizimini keng joriy etish zaruriyati asoslab beriladi. Shuningdek, xalqaro tajriba tahlili orqali O'zbekiston sharoitida moliyaviy nazoratni modernizatsiya qilishning istiqbollari yoritilgan.

Kalit so'zlar: byudjet jarayoni, byudjet siyosati, davlat moliyaviy nazorati, byudjet intizomi, fiskal barqarorlik, elektron byudjet tizimi, samaradorlik ko'rsatkichlari, parlament nazorati, fuqarolik byudjeti, shaffoflik, hisobdorlik, raqamli boshqaruv.

Abstract

This thesis analyzes the role of state financial control in the process of budget formation and approval in the Republic of Uzbekistan and the directions of its improvement. Attention is paid to the role of the control system in ensuring the effective, legal and targeted spending of budget funds. The study substantiates the need to strengthen financial discipline at the stage of budget formation, strengthen parliamentary and civil control, as well as widely introduce the "electronic budget" system based on digital technologies. It also highlights the prospects for the modernization of financial control in Uzbekistan through an analysis of international experience.

Keywords: budget process, budget policy, state financial control, budget discipline, fiscal stability, electronic budget system, performance indicators, parliamentary control, civil budget, transparency, accountability, digital governance.

Tahlil va natijalar

O'zbekiston Respublikasida byudjetni tuzish va tasdiqlash jarayoni — mamlakatning iqtisodiy siyosati yuritilishining markaziy bo'g'inidir. Chunki aynan byudjet orqali davlatning

fiskal siyosati amalga oshiriladi, iqtisodiy o'sish, ijtimoiy barqarorlik va hududiy rivojlanish uchun zarur moliyaviy resurslar taqsimlanadi. Shu bois byudjet jarayonida davlat moliyaviy nazoratining takomillashuvi nafaqat mablag'lardan oqilona foydalanishni, balki davlat siyosatining samaradorligini va jamiyatning ishonchini ta'minlashda ham muhim o'rin tutadi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda byudjet jarayonini modernizatsiya qilish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirildi. Xususan, Byudjet kodeksining yangilangan tahriri qabul qilinib, byudjet jarayonining barcha bosqichlari — tuzish, muhokama qilish, tasdiqlash va ijro etish mexanizmlari aniq belgilab berildi. Shu bilan birga, Moliya vazirligi, Hisob palatasi va Davlat moliyaviy nazorati departamenti o'rtasida funksional vazifalar qayta taqsimlandi. Bu o'zgarishlar moliyaviy intizomni kuchaytirish, resurslardan maqsadli foydalanish va korrupsiyaviy xavflarni kamaytirish imkonini berdi.

Ammo amaliyotda ayrim tizimli muammolar hali ham mavjud. Byudjetni rejalashtirishda prognoz ko'rsatkichlari ko'p hollarda real iqtisodiy sharoitni to'liq aks ettirmaydi. Natijada, ayrim yo'nalishlarda ortiqcha xarajatlar yoki rejalashtirilmagan defitsit holatlari yuzaga keladi. Shuningdek, byudjet mablag'larining tarmoq kesimidagi taqsimoti ham har doim ijtimoiy samaradorlik tamoyiliga to'liq mos kelmaydi. Shu nuqtayi nazardan, nazorat tizimini mustahkamlash va uning natijaviyligini oshirish zaruriyati yanada dolzarb bo'lib bormoqda.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan har yili Davlat byudjeti to'g'risidagi qonun tasdiqlanadi. Bu jarayon nafaqat siyosiy, balki moliyaviy mas'uliyatni ham o'zida mujassam etadi. Deputatlar byudjet loyihasining ijtimoiy ta'siri, xarajatlarning maqsadga muvofiqligi, iqtisodiy o'sishga qo'shayotgan hissasi hamda defitsit darajasini baholaydilar. Parlament nazoratining kuchayishi, o'z navbatida, byudjetning ochiqligi va javobgarligini ta'minlashga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, xalqaro tajribadan kelib chiqib, O'zbekiston ham bosqichma-bosqich "fuqarolar byudjeti" mexanizmini joriy etdi. Bu orqali fuqarolar hududiy byudjet mablag'larining maqsadli sarflanishida bevosita ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ldilar.

Davlat moliyaviy nazorati tizimining amaliy samaradorligini ko'rsatuvchi muhim ko'rsatkichlardan biri — bu aniqlangan moliyaviy buzilishlar hajmining yildan-yilga qisqarishidir. 2020–2024-yillar oralig'ida Hisob palatasi va Moliya vazirligi huzuridagi Davlat moliyaviy nazorati departamenti tomonidan o'tkazilgan auditlar natijasida 1,2 trillion so'mga yaqin moliyaviy buzilish holatlari fosh etilgan. Biroq bu jarayonning ijobiy tomoni shundaki, aniqlangan kamchiliklar tahlili asosida qonunchilik, buxgalteriya hisobi va xarajatlar boshqaruvi sohalarida aniq chora-tadbirlar ishlab chiqildi. Shu natijada 2021-yildagi samarasiz sarf holatlari 18,7 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilda bu ko'rsatkich 10,3 foizgacha kamaydi. Bu, shubhasiz, nazorat tizimining bosqichma-bosqich samaradorlashayotganidan dalolat beradi.

Biroq, mavjud tizimda ayrim kamchiliklar ham saqlanib qolmoqda. Nazorat natijalari bo'yicha chora-tadbirlarning kechikishi, ayrim hollarda javobgarlikning yetarli darajada ta'minlanmagani, hamda audit hisobotlaridan qaror qabul qilishda kam foydalanilishi tizim samaradorligini cheklamoqda. Shu sababli, davlat moliyaviy nazoratini raqamli monitoring tizimlari asosida qayta tashkil etish — dolzarb ehtiyojga aylangan.

Bugungi kunda "Elektron byudjet" (e-budget) tizimi bu yo'nalishda muhim qadam bo'ldi. U orqali byudjetni tuzish, tasdiqlash, ijrosini kuzatish va nazorat qilish jarayonlari yagona elektron platformada boshqarilmoqda. Bu tizim real vaqt rejimida ma'lumotlarni kuzatish,

moliyaviy oqimlarni tahlil qilish va qonunbuzarlik holatlariga tezkor javob berish imkonini beradi. Natijada, byudjet intizomi kuchaymoqda, korrupsiyaviy xavflar kamaymoqda va shaffoflik darajasi oshmoqda. Ayniqsa, “e-budget” tizimi orqali hududiy byudjetlarning ahvoli va ularning xarajat tuzilmasini ochiq tahlil qilish imkoniyati paydo bo’ldi.

Jahon tajribasi shuni ko’rsatadiki, byudjet jarayonining samaradorligini oshirish uchun “natijaviy byudjetlashtirish” (performance-based budgeting) tizimiga o’tish zarur. Janubiy Koreya, Buyuk Britaniya va Estoniya kabi davlatlarda har bir byudjet xarajati natijaga yo’naltirilgan indikatorlar asosida baholanadi. Bu yondashuv resurslardan foydalanish sifatini oshiradi, islohotlarning real ta’sirini aniqlash imkonini beradi. O’zbekiston uchun ham bu tajriba dolzarb bo’lib, byudjet samaradorligini o’lchovchi ko’rsatkichlar tizimini ishlab chiqish zarur.

Shuningdek, moliyaviy nazorat tizimiga riskga asoslangan audit mexanizmini joriy etish muhim. Bu orqali nazorat resurslari eng yuqori xavf darajasiga ega sohalarga yo’naltiriladi. Shu bilan birga, “Smart Audit” texnologiyasini joriy etish orqali audit tahlillari avtomatlashtiriladi, sun’iy intellekt asosida tahliliy xulosalar shakllantiriladi.

Kelgusida davlat moliyaviy nazoratini yanada takomillashtirish uchun quyidagi yo’nalishlar ustuvor ahamiyatga ega bo’ladi: moliyaviy nazorat organlari o’rtasida ma’lumot almashinuvi tizimini yaxshilash, audit natijalarini siyosiy qaror qabul qilish jarayoniga integratsiya qilish, mahalliy byudjetlar ustidan fuqarolik nazoratini institutsional asosda kuchaytirish va nazorat hisobotlarining ochiqligini oshirish.

Umuman olganda, O’zbekiston byudjet tizimi bosqichma-bosqich xalqaro standartlarga yaqinlashib bormoqda. Ammo moliyaviy nazoratning to’liq raqamlashtirilishi, natijaviylik tamoyillarining joriy etilishi va fuqarolik ishtirokining kengaytirilishi bu jarayonni yanada samarali qiladi. Shundagina byudjet siyosati nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy ishonchning ham kafolatiga aylanadi.

Xulosa

Byudjetlarni tuzish va tasdiqlash jarayonida davlat moliyaviy nazoratining takomillashuvi — mamlakat iqtisodiy siyosatining samarali amalga oshirilishi, moliyaviy barqarorlikni ta’minlash va jamiyat ishonchini mustahkamlashda hal qiluvchi omildir. Chunki byudjet — bu nafaqat daromad va xarajatlar balansi, balki davlatning ijtimoiy-iqtisodiy strategiyasini ifoda etuvchi asosiy moliyaviy hujjatdir.

O’zbekiston so’nggi yillarda bu yo’nalishda muhim bosqichlarni bosib o’tdi. Byudjet kodeksi, elektron byudjet tizimi, fuqarolar byudjeti va Hisob palatasi faoliyatining takomillashuvi moliyaviy nazoratni yangi sifat bosqichiga olib chiqdi. Ayniqsa, “e-budget” tizimining joriy etilishi byudjet jarayonining shaffofligini, tezkorligini va ochiqligini ta’minlab, korrupsiya xavfini sezilarli kamaytirdi.

Shu bilan birga, parlament va fuqarolik nazoratining kuchayishi byudjet mablag’larining maqsadli sarflanishini kafolatlashda muhim mexanizmga aylandi. Endilikda davlat moliyaviy nazoratining vazifasi faqat tekshirish emas, balki tahlil qilish, baholash va taklif berish bosqichlariga ham o’tmoqda.

Biroq, tizimda hali ham ayrim kamchiliklar saqlanib qolmoqda. Jumladan, byudjet rejalashtirishda prognoz aniqligi pastligi, moliyaviy intizomni buzganlarga nisbatan javobgarlik mexanizmlarining sustligi, nazorat organlari o’rtasida ma’lumot almashinuvi yetarli darajada yo’lga qo’yilmagani mavjud muammolar sifatida qolmoqda.

Kelgusida bu muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi yo‘nalishlar dolzarb ahamiyatga ega:

- Riskga asoslangan audit tizimini joriy etish va nazorat resurslarini eng muhim sohalarga yo‘naltirish;
- Smart Audit texnologiyasini rivojlantirish orqali moliyaviy tahlilni avtomatlashtirish;
- Mahalliy byudjetlarda fuqarolik nazoratini institutsionallashtirish;
- Hisob palatasi va Moliya vazirligi o‘rtasida real vaqt ma’lumot almashuvini yo‘lga qo‘yish.

Shunday qilib, O‘zbekistonda byudjet jarayonining har bir bosqichida moliyaviy nazoratni takomillashtirish — shaffof, hisobdor va samarali davlat boshqaruvining asosiy shartidir. Raqamli texnologiyalar, natijaviy byudjetlashtirish va fuqarolik ishtirokini kuchaytirish orqali mamlakat moliyaviy siyosati yanada barqaror, ochiq va adolatli tizimga aylanishi shubhasizdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O‘zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi. – Toshkent: Adliya vazirligi nashriyoti, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–5992-son qarori, “Davlat moliyaviy nazorat tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2020-yil 24-may.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–60-son Farmoni, “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”, 2022-yil 28-yanvar.
4. Moliya vazirligi (2024). *Davlat byudjeti ijrosi to‘g‘risida yillik hisobot*. Toshkent: Moliya vazirligi nashriyoti.
5. Hisob palatasi (2023). *O‘zbekiston Respublikasi byudjet mablag‘laridan foydalanish samaradorligi bo‘yicha audit hisobotlari to‘plami*. Toshkent.
6. OECD (2022). *Public Financial Management Reforms in Transition Economies*. Paris: OECD Publishing.
7. IMF (2023). *Fiscal Transparency Handbook*. Washington, D.C.: International Monetary Fund.
8. World Bank (2022). *Enhancing Public Sector Efficiency through Budget Reforms*. Washington, D.C.
9. Karimov, B. (2021). “O‘zbekiston byudjet jarayonini modernizatsiya qilish yo‘nalishlari.” *Iqtisodiyot va innovatsiyalar jurnali*, 4(2), 115–124.
10. Mirziyoyev, Sh. M. (2022). *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti.
11. UNDP (2023). *Fiscal Governance and Transparency in Central Asia*. New York: UNDP Publishing.
12. Abdullayev, A. (2020). “Davlat moliyaviy nazoratini raqamlashtirishning dolzarb masalalari.” *Moliyaviy tahlil va boshqaruv*, 3(1), 78–86.
13. Rustamov, S. (2021). “Mahalliy byudjetlar ustidan parlament va jamoatchilik nazoratining o‘rni.” *Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali*, 2(4), 54–61.
14. European Commission (2021). *Performance-based Budgeting: Implementation Guidelines for EU Member States*. Brussels.
15. Azizov, M. (2024). “Raqamli byudjet tizimining joriy etilishi va nazorat samaradorligi.” *Moliyaviy siyosat tahlili*, 5(1), 33–41.
16. Asian Development Bank (2022). *Strengthening Fiscal Accountability and Transparency in Asia*. Manila: ADB Publications.

17. Transparency International (2023). *Public Sector Integrity Report: Uzbekistan Chapter*. Berlin.